

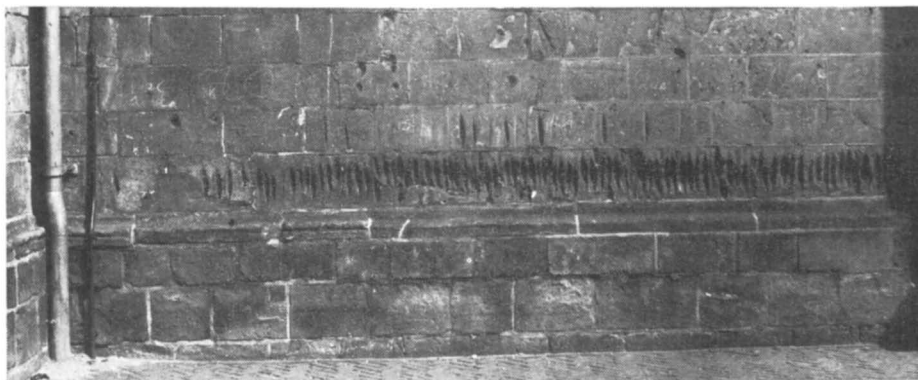
De gleuven in de muur van de St. Plechelmuskerk te Oldenzaal

W. F. Anderson

Iedere vreemdeling met historische belangstelling, zal bij een bezoek aan Oldenzaal als het ware vanzelfsprekend eerst zijn schreden naar het marktplein richten, het alleroudste gedeelte van de stad. Daar verheft zich de grijze St. Plechelmuskerk die in het jaar 954 aan deze heilige werd toegewijd.

Ter weerszijden van de zuidelijke toegangsdeur (zie afbeelding) zal zijn aandacht worden getrokken door een reeks zeer regelmatige uithollingen, in de buitenmuur van Bentheimer zandsteen. Het is een reeks dicht naast elkaar gelegen serie van verticale gleuven, die zonder twijfel door mensenhanden zijn aangebracht. Die gleuven zijn lang plm. 25 cm, breed in het midden 5 à 6 cm, en diep eveneens 5 à 6 cm. Ze bevinden zich boven het 1 M. hoge voetstuk der kerk en er zitten er soms wel 10 stuks in één steenblok. In samenhang tot het voorgaande artikel leek het mij gewenst nog enige bespiegelingen van J. J. van Deinse te vermelden uit zijn boek 'Uit het land van katoen en heide'. De schrijver komt tot de conclusie dat de sleuven zijn ontstaan door het uitkrassen van steenschraapsel dat als medicijn zal zijn aangewend. Verschillende andere theorieën worden weerlegd. De sleuven zouden zijn ontstaan door het ophijsen van stenen, hogerop komen ze echter niet voor. Ze zouden hebben gediend om weversspoelen, sabels en breipennen in te scherpen, om wapens te heiligen om de spade van de doodgraver te scherpen. Ze zijn echter allen even diep hetgeen er op wijst dat de gelegenheid tot krabben bij een bepaalde diepte ophield. Aldus van Deinse. Voor deze redenering zou ik ook veel gevoelen. Men kan zich voorstellen dat men krabde met een algemeen gebruiksvoorwerp een mes in de vorm van een korte dolk. Zodra de holte zo diep werd dat het slijpgat in aanraking kwam met het recht stuk van het mes werd het krabben te zeer bemoeilijkt en begon men een nieuw gat te krabben met het spitse deel van het mes.

Dat toch ook wel van wetten sprake was, met het steenpoeder als welkom bijproduct

Schraapsleuven in de kerkmuur te Oldenzaal

Foto W. F. Anderson

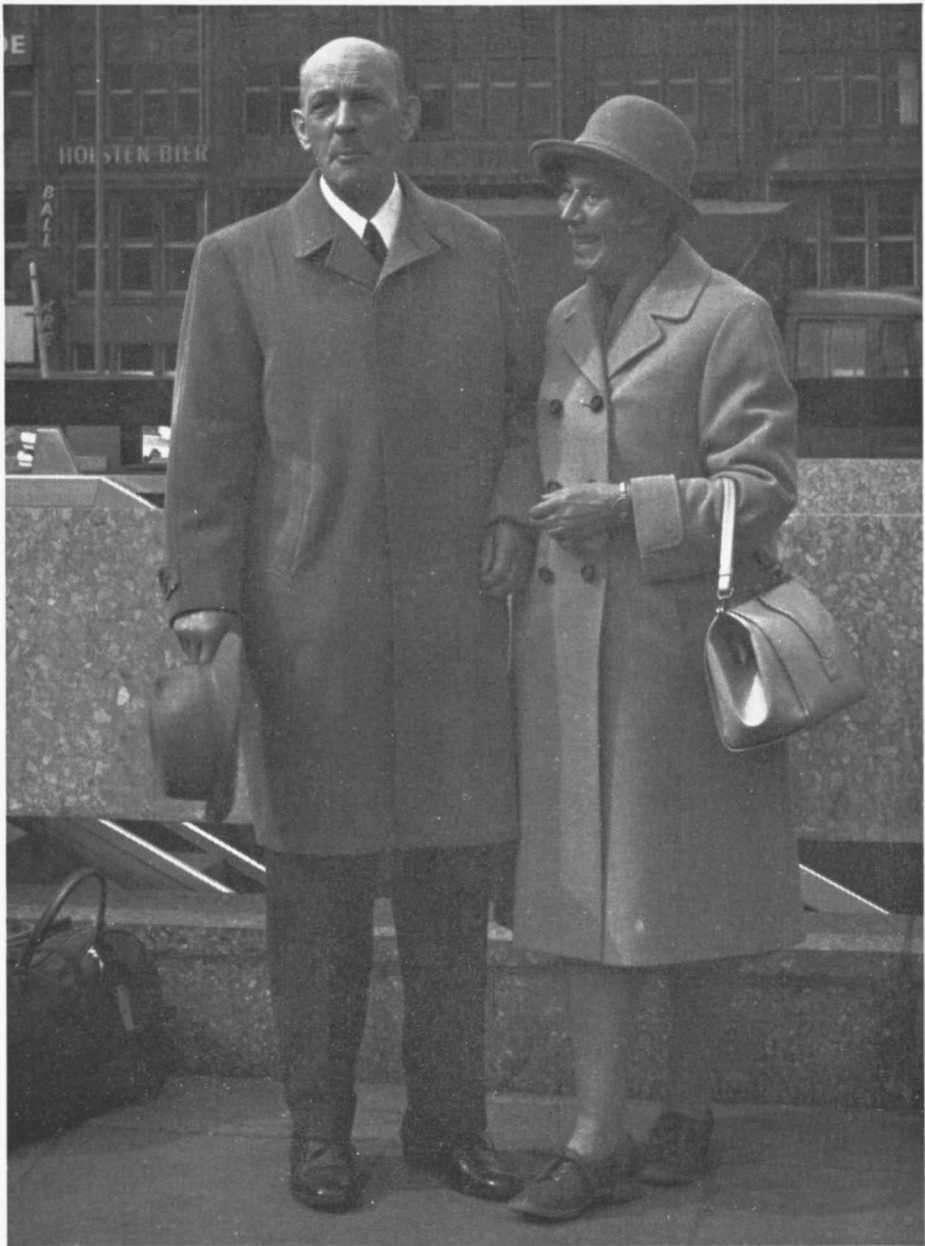
blijkt uit een bepaling in het Stadsrecht van Ootmarsum van 1575 'Noch averkomen dat nemant sal messe, bilen ofte iserwerk wetten offte scherpen up offte an den stenen der kerken, kerckhave, poorten offte stadtyimmeren'.

Een geheel andere verklaring geeft Dr. Windius in een artikel in het Duitse tijdschrift 'Der Grafschafter' van 3 sept. 1921. De gleuven komen ook veel voor aan de kerken in de graafschap Bentheim. In jaren 1305, 1348, 1421 en 1636 heerste de pest en toen kwamen de bewoners op de gedachte een goedwerkend middel tegen die pestziekte te zoeken, en zij geloofden er zulk een aan het heiligdom des Heren gevonden te hebben. Zij namen scherpe voorwerpen en krabden daarmee aan de ingang of in de nabijheid van het koor, waar het altaar stond, aan de buitenkant namelijk het zand af, mengden dit in poedervorm met water en dronken dan dit mengsel. In vele oude kronieken is van dit zogenaamde pestpoeder sprake. De Heer Windius vond ze aan vele kerken maar veel minder aan openbare gebouwen, hetgeen voor zijn zienswijze pleit. Ook de kerk in Oldenzaal geeft een belangrijke aanwijzing voor de religieus-medische betekenis van de gleuven, ze komen namelijk alleen aan de Zuidzijde der kerk voor. De Noordzijde heeft ze niet aangezien dit terrein vroeger dienst deed tot een begraafplaats van booswichten enz.

Om bewijzen te vinden dat steenschraapsel als medicijn werd gebruikt behoefde van Deinse in zijn dagen niet ver te gaan. Hij kende in Twente boeren, die angstvallig en zorgvuldig oude stenen hamers en beitels bewaarden, waarvan somtijds een weinig met een mes werd afgeschraapt, dat met water aangemengd, kleine kinderen als geneesmiddel tegen de stuipen werd ingegeven. Dr. M. A. van Andel arts te Gorcum schreef in dit verband, 'Over het algemeen spelen de kerk en al wat daaraan annex is een grote rol in het volksgeloof, ook als middelen ter genezing van allerlei kwalen. Gregorius van Tours verkondigt bijv. de lof van het afschraapsel van de grafstenen van heiligen, die alle aardse geneesmiddelen overtreft. Elders zegt hij 'een weinig stof van de kerk van St. Martinus helpt meer als alle waarzeggers met hun onzinnige hulpmiddelen'. Jean Chalon deelt mede 'Ook trachtten de gelovigen bij verschillende wonderdoende heiligenbeelden wat van het beeld af te schrappen om dat als geneesmiddel te gebruiken.

Volgens mededeling van de heer Joh. Molkenboer, conservator van het historisch museum 'Het Palthehuis' te Oldenzaal heeft hij dergelijke gleuven gezien aan de kerk in Schwäbisch Hall. In het archief van bedoeld museum bevindt zich voorts nog een foto van gleuven in het koor van de St. Jacobikerkerk te Goslar (Harz) en een foto van een gleuf in een zuil van 'Unter den Bogen' op de Principalmarkt te Münster i.W. Ook in de kerken van Delden, Denekamp en Ootmarsum komen dergelijke uithollingen voor. In Groningen gold griffelschraapsel in boomolie als een goed middel tegen aambeien en elders drinkt men het water van Bentheimerstenen slijpstenen als geneesmiddel. Opmerkelijk is, dat de gleuven ook gevonden zijn in sommige Bentheimer stenen grenspalen, waarvan er bijv. een midden in een uitgestrekte heideveld stond. Daar kwam men toch zeker geen werktuigen slijpen. Nu waren grensstenen van oudsher aan Goden gewijde stenen, op het verwijderen of verplaatsen waarvan zware straffen waren gesteld. Deuteronomium 27:17 spreekt hier ook van; 'Vervloekt zij de man die zijns naaste landpale verrukt. Tot slot zou ik lezers die meer weten van gebruik van steenpoeder als medicijn zeer dankbaar zijn als zij deze aan de redactie kenbaar wilden maken.

Aan de kerk van Oldenzaal komen de uit Denemarken beschreven schaalvormige uithollingen bij honderden voor, tot hoog in de toren! Bij ons zijn het echter vermoedelijk slechts een soort verweringsverschijnsel van de zandsteen.

De verschijning van de Platenatlas 'Fossilien ordovicischer Geschiebe' is overal met vreugde begroet. De Heer en Mevrouw Neben hebben de zwerfsteenverzamelaars daardoor zeer aan zich verplicht. De Heer Neben door zijn minitueus wetenschappelijke arbeid, Mevrouw Neben door haar waarlijk wonderbaarlijk fraaie foto's. Hierboven een foto van het sympathieke echtpaar.